

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

MYRONENKO Oksana Vasylivna – PhD of physical-mathematical Sciences, senior lecturer of the Department of medical physics and information technology No 2 Donetsk national medical University.

Circle of research interests: theoretical bases of informatics and cybernetics, medical informatics, telemedicine.

Стаття надійшла до редакції 11.11.2019 р.

УДК 004.9:374

DOI: 10.36550/2415-7988-2019-1-183-129-134

ОВЧАРУК Оксана Василівна –

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, завідувач відділом компаративістики інформаційно-освітніх інновацій Інституту інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7634-792>
e-mail: oks.ovch@hotmail.com

ГРИЦЕНЧУК Олена Олександрівна –

науковий співробітник відділу компаративістики інформаційно-освітніх інновацій Інституту інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3173-7649>
e-mail: helenakyiv2017@ukr.net

МОДЕЛЬ КОМП'ЮТЕРНО ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ НА ОСНОВІ ПІДХОДІВ РАДИ ЄВРОПИ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Громадянська освіта є важливою складовою системи освіти, де вчитель відіграє ключову роль у її впровадженні, здійснює навчальні впливи на учнів та сприяє створенню демократичного середовища у закладі освіти, таким чином впливає на процеси демократизації освіти та суспільства, при цьому професійно вдосконалюючись впродовж життя. Цей процес сьогодні тісно пов'язаний зі стрімким розвитком інформаційно-комунікаційних технологій, широким використанням технологічно насичених засобів для навчання та спілкування, а також з освітніми реформами, що відбуваються сьогодні в Україні та країнах Європи. Важливу роль у здійсненні громадянської освіти, зокрема, відіграє середовище, в тому числі й комп'ютерно орієнтоване навчальне середовище (КОНС), де відбуваються навчання, спілкування, обмін досвідом, дозволяючи учасників навчального процесу. Питання підтримки вчителів у створенні та використанні КОНС є актуальним для української системи освіти, що активно просуває ідеї електронного навчання, відкритої освіти, широкого застосування цифрових засобів у професійній діяльності вчителя, сприяє підвищенню рівня цифрової (інформаційно-комунікаційної) компетентності вчителя. Створення КОНС пов'язано з низкою переваг для учасників освітнього процесу (вчителів, керівників шкіл, учнів, батьків та ін.), які отримують доступ до спільних даних та інформації, до таких форм навчання, як дистанційна, робота у віддаленому доступі з великими аудиторіями, групові види робіт, використовуючи при цьому значний арсенал онлайн-ресурсів для навчання, що сприяє включенню до процесу громадянської освіти (ГО) багатьох сторін. Саме тому розроблення моделі КОНС розвитку громадянської компетентності вчителя є актуальною проблемою, що розв'язує

одночасно дві задачі: створення цифрового середовища для навчання та розвитку громадянської компетентності вчителя, яке може бути використано як для підвищення фахового рівня, так і для ефективного впровадження громадянської освіти у навчальний процес.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Громадянська освіта на міжнародному рівні активно розвивається завдяки підтримці таких організацій, як Рада Європи, Європейська комісія, ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ, ООН та ін. В Україні активно працюють над питаннями ГО такі неурядові освітянські організації, як «Педагоги за мир та взаєморозуміння», «Нова доба», «Доба», «Освіта для демократії» та ін., що здійснюють проекти, пов'язані з навчанням та підготовкою вчителів в галузі ГО, та які безпосередньо впроваджують ГО у шкільну освіту. Серед дослідників, що розкривають основні положення громадянської освіти, зарубіжні – Ц. Бірзеа, Д. Керр, К.-Х. Дюрр, С. Навал [12;17] та ін.; українські – П. Вербицька (викладання історії у контексті громадянської освіти) [2], О. Локшина, Г. Єгоров [5] (досвід громадянознавства у країнах Європи), О. Овчарук (освіта для демократичного громадянства та освіта в галузі прав людини) [7], О. Пометун (практичне право та освіта для демократії) [8], І. Тараненко (тенденції розвитку громадської освіти у Європейських країнах) та ін. Питання розбудови КОНС відображені у працях сучасних вітчизняних учених В. Бикова, А. Гуржія, Ю. Жука, С. Іванової, І. Іванюк, В. Лапінського, А. Манака, Е. Машбиця, Н. Морзе, С. Семерікова, О. Співаковського, О. Соколюк, Н. Сороко, О. Спіріна, Ю. Триуса та ін. [1]. Автори зосереджують увагу на використанні засобів КОНС, створення технологічно насиченого середовища, формуванні ІК-компетентності учня та вчителя.

Мета статті – розкрити сутність та обґрунтувати модель комп'ютерно орієнтованого

навчального середовища розвитку громадянської компетентності вчителя на основі підходів Ради Європи, визначити основні її складові, окреслити перспективи впровадження у систему післядипломної освіти вітчизняних вчителів.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Впровадження громадянської освіти, що базується на таких основних цінностях, як верховенство права, демократія та права людини, проголошених Радою Європи, підтримали освітні системи багатьох країн та Україна зокрема. Рада Європи реалізує низку програм підтримки освіти для демократичного громадянства, серед яких, Рамкова програма Ради Європи 2015–2020 для України, що була укладена у квітні 2014 для країн Східного партнерства (Азербайджан, Білорусь, Вірменія, Грузія, Молдова та Україна), Планом дій «Україна – Рада Європи на 2018–2021 рр.» та ін. [14]. Важливим підґрунтям супроводу процесу впровадження ГО у країнах членах РЄ стала прийнята у 2010 р. Хартія Ради Європи з освіти для демократичного громадянства та освіти в галузі прав людини [11], що була врахована при розробленні Концепції нової української школи, стандартів та Концепції розвитку громадянської освіти і виховання в Україні [4]. Одним із положень Хартії є розбудова демократичної школи, що передбачає створення демократичного середовища у школі та формування в учнів компетентностей для культури демократії, а одним з пріоритетних напрямів є розбудова середовища та поширення інтернет-ресурсів для розвитку громадянської компетентності учнів та вчителів.

У країнах членах Ради Європи сьогодні широко запроваджується цифрова громадянська освіта з метою розвитку у молоді цифрових навичок та їх використання у інтернет просторі, що передбачає особисте залучення та творчість, а також усвідомлення юридичних наслідків власної онлайн діяльності. Радою Європи було запропоновано Концептуальну модель цифрового громадянства, що базується на визначенні цифрового громадянства, що подана групою дослідників (М. Рібле, Д. Бейлі, Т. Росс, 2004) для позначення норм відповідальної поведінки у використанні технологій [15;16]. Зарубіжні освітні кола дійшли висновку, що цифрове громадянство включає три ключові елементи: *цифрова взаємодія, цифрова відповідальність та цифрова участь*, що супроводжуються критичним аналізом та грамотним використанням цифрових технологій та лежать в основі концепції громадянства, заснованої на повазі до прав людини та демократичної культури. Особливої актуальності сьогодні набуває розроблена в ЄС Рамка цифрової компетентності для громадян 2.0 (Digital Competence Framework for Citizens 2.0), що була представлена у 2016 р. Європейською Комісією [16].

В Україні протягом останніх років здійснено значні кроки у використанні засобів КОНС у навчальних закладах та в закладах післядипломної педагогічної освіти. Ці заходи здійснюються поступово на різних рівнях, іноді досить

формально, що пов'язано з низкою обмежень, які обумовлені такими чинниками, як: недостатня мотивація вчителів до використання ІКТ в освітньому процесі, відсутність відповідних компетентностей для цього, недостатнє забезпечення засобами ІКТ, відсутність високошвидкісного Інтернету, неготовність колективу до створення КОНС та ін.

В Україні впровадження та підтримка ІКТ у навчальний процес забезпечується такими документами: закони України «Про освіту» (2017), «Про вищу освіту» (2014), проектом закону України «Про загальну середню освіту», «Про Національну програму інформатизації», «Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні», постановами Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної цільової соціальної програми підвищення якості шкільної природничо-математичної освіти на період до 2015 року», наказ МОНУ № 466 від 25.04.2013 «Положення про дистанційне навчання» та ін.

З огляду на вищезазначені процеси та напрями діяльності міжнародних організацій у просуванні ідей цифрової грамотності громадян та розвитку громадянської компетентності у рамках виконання дослідження питання створення КОНС для розвитку громадянської компетентності вчителя було запропоновано авторську модель КОНС для розвитку громадянської компетентності вчителя (рис. 1). Основними блоками, з яких складається модель є: цільовий, організаційно-змістовий, технологічний, діагностично-результативний. До цільового блоку відноситься мета, завдання та соціальний запит. Також до цього блоку входять суб'єкти процесу ППО (вчителі, педагогічні працівники, керівники шкіл, методисти). Організаційно-змістовий блок містить наукові підходи, принципи, рамкові підходи, методичні рекомендації, форми і методи використання ІКТ, змістові лінії та складові громадянської компетентності вчителя.

Основними складовими технологічного блоку моделі є засоби ІКТ та цифрові технології. До діагностично-результативного блоку моделі увійшли критерії, рівні розвиненості громадянської компетентності вчителя у КОНС та інструменти для діагностування цих рівнів.

Модель передбачає низку елементів, які пов'язані з тим, що вчитель може використати як під час власного професійного розвитку, так і для роботи в школі, під час уроків, в позакласній та позашкільній роботі з учнями, батьками та громадою. Наприклад, значну популярність сьогодні мають електронні портфоліо учнів та вчителів, які зберігаються у хмарах, широко застосовується педагогами для проведення уроків та опрацювання різноманітних даних хмарний сервіс Office 365, створюються блоги, середовища, професійні та навчальні онлайн спільноти, засоби та ресурси, які вчитель зберігає

в хмарі й може використати як з персонального комп'ютера, а також з планшета, смартфона та інших пристроїв, не використовуючи додаткових програм та потужностей. Компетентний, обізнаний вчитель, з достатнім рівнем інформаційно-комунікаційної компетентності здатен створювати та використовувати КОНС, і сьогодні значна частина вітчизняних педагогів використовує хмарні сервіси для навчання,

підготовки уроків та власного вдосконалення. У процесі побудови моделі було враховано також й те, що розвиток громадянської компетентності вчителя відбувається не тільки в умовах здійснення підвищення кваліфікації під час очних та очно-дистанційних курсів, а й під час викладання ГО у школі та здійсненні заходів з питань ГО з безпосереднім використанням КОНС та ІКТ.

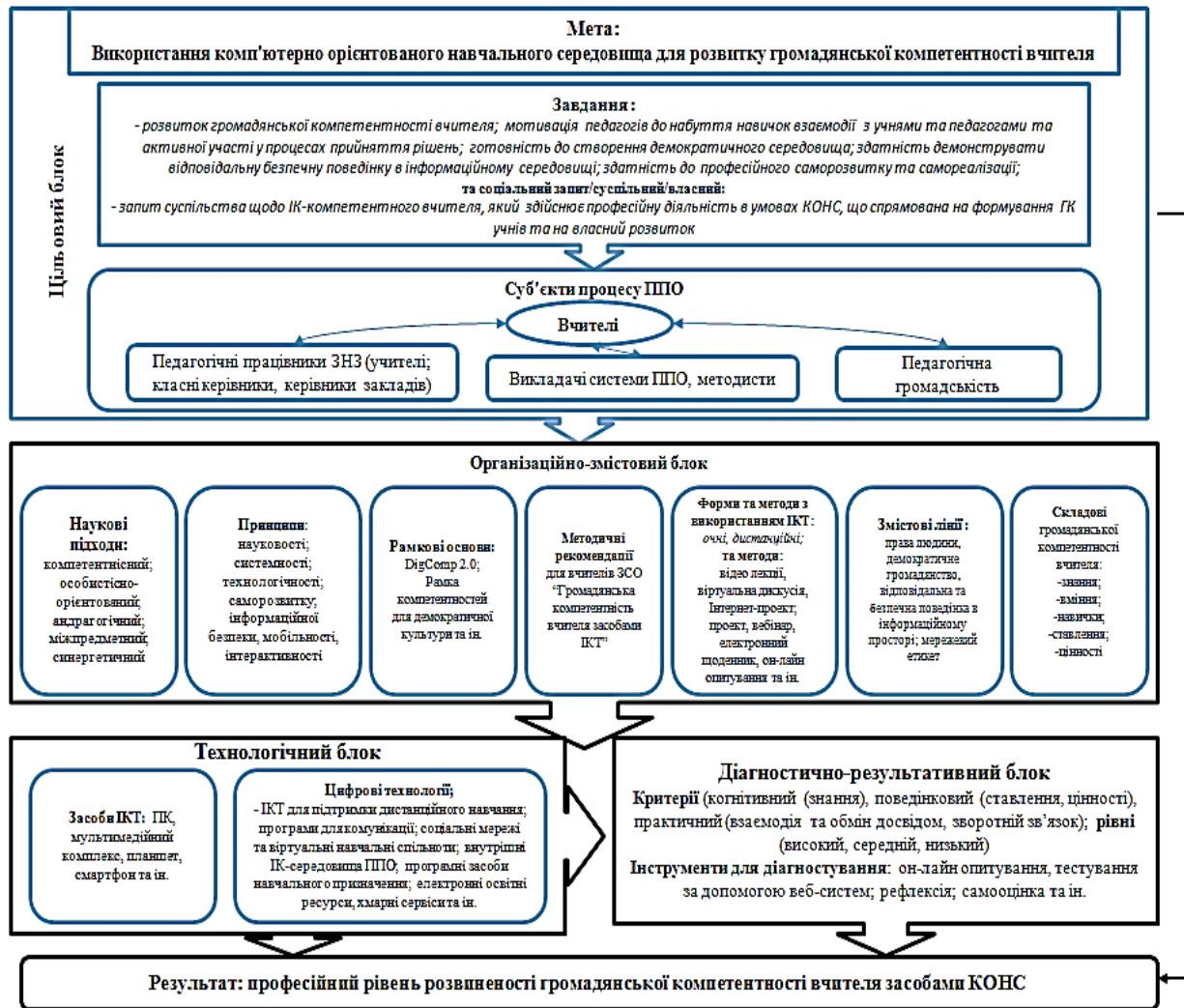

Рис. 1. Авторська модель КОНС для розвитку громадянської компетентності вчителя

Дана модель опрацювалась та перевірялась протягом 2018–2019 рр., зокрема, під час здійснення навчання вчителів та проведення науково-практичних семінарів «Цифрова компетентність вчителя 2018–2019 рр., м. Київ» Інститутом інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України спільно з Інститутом модернізації змісту освіти, майстер-класів для розробників стандартів нової української школи МОН та НАПН України (2018 р.), серії заходів для установ післядипломної педагогічної освіти. Перевірка моделі КОНС для розвитку громадянської компетентності проводилась, виходячи з того, наскільки ефективно та системно зростає рівень громадянської компетентності вчителів під час використання засобів ІКТ. Важливим є те, що аналіз ефективності моделі КОНС здійснювався під час навчального

процесу в школі, протягом якого вчителями створювалось та використовувалось КОНС, що передбачало використання засобів ІКТ, створення необхідних організаційно-педагогічних умов, методологічне та змістове наповнення заходів.

Важливо підкреслити, що КОНС для розвитку громадянської компетентності вчителя слід розглядати не тільки у контексті навчання та практичної діяльності самого вчителя, як суб'єкта даного процесу, а і у контексті взаємодії вчителя з усіма суб'єктами навчально-виховного процесу та оточення, що сприяє розвитку його громадянської компетентності. Саме тому інструментарій перевірки ефективності моделі КОНС (анкета та спостереження) базується на діагностуванні того, як вчитель володіє змістом ГО, як організовує власну фахову діяльність з даної теми та якими

технологіями він користується і які засоби застосовує.

Експериментальна перевірка ефективності моделі КОНС для розвитку громадянської компетентності вчителя проводилась у два етапи впродовж 2018–2019 рр. на констатувальному та формуальному етапах через здійснення педагогічного експерименту. На констатувальному етапі було опитано вчителів та керівників ЗНЗ, визначено стан розвиненості їхньої громадянської компетентності, а також їх ставлення до використання ІКТ у процесі роботи з учнями та самовдосконаленні. Для цього на першому етапі педагогічного експерименту нами було розроблено опитувальник (анкету) для вчителів та керівників ЗНЗ. Було враховано, що анкета призначена для вчителів різних предметів загальношкільного циклу. Анкета для вчителів «Використання ІКТ для розвитку громадянської компетентності» складається з трьох блоків: 1-й блок «змістовий»; 2-й блок «організаційний»; 3-й блок «технологічний».

Для проведення процедури діагностування рівня розвиненості громадянської компетентності вчителя у КОНС було розроблено критерії: *когнітивний (знання), ціннісно-мотиваційний (мотивація, ставлення, цінності), діяльнісно-рефлексивний (діяльність та зворотній зв'язок з використанням ІКТ)*. Відповідно до критеріїв було визначено три рівні розвиненості громадянської компетентності вчителя у КОНС: високий, середній, низький. Критерії обрано відповідно до підходів здійснення освіти для демократичного громадянства, що пропонуються у згаданих вище документах Ради Європи. Також було враховано підходи вітчизняних вчених, зокрема, В. Бикова, В. Лапінського, С. Іванової, І. Іванюк та інших щодо оцінювання діяльності вчителя та навчання учнів у КОНС [1]. Також було застосовано спостереження під час проведення семінарів, вебінарів, тренінгів, практичних занять та лекцій, дискусій, обговорень на круглих столах, мозкових штурмів, бесід, обміну досвідом, спілкування у професійних соціальних мережах, чатах, ведення блогів тощо. Опитувальний лист подано у форматі Google Forms –

https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSertqhh9mflyd4DR1_yutj3u-j1tu_ls3LI5v5YOvFmR2T64w/viewform).

Результати дослідження, отримані після вивчення стану проблеми, надали можливість виокремити важливість та необхідність впровадження моделі КОНС для розвитку громадянської компетентності вчителя. Було з'ясовано, що існуючі вітчизняні програми та курси підвищення кваліфікації педагогічних працівників, вчителів, зокрема, не забезпечують у повній мірі інтегрування двох ключових сфер та розвитку компетентностей, проголошених Законом України «Про освіту» та керівними документами ЄС, а саме громадянської компетентності та інформаційно-комунікаційної (інформаційно-цифрової, цифрової) компетентності під час проходження курсів у системі ППО. І лише деякі установи починають запроваджувати елементи такої інтеграції. Завдяки проведеному спостереженню виявлено зацікавленість вітчизняних педагогів щодо існуючого досвіду впровадження і розвитку КОНС для ГО у інших країнах, під час вивчення якого було з'ясовано, що зарубіжні педагоги мають більше можливостей підвищувати свій рівень знань з ГО та рівень цифрової компетентності. Процес їхнього професійного зростання в умовах КОНС сприяє набуттю навичок використання різноманітних онлайн інструментів, середовищ та ІКТ для практичного впровадження ГО у школі. Ставлення вчителів продемонструвало значний попит у впровадженні зарубіжного досвіду та створення КОНС у вітчизняних закладах ППО. Отже, побудова моделі, в якій враховано організаційно-педагогічні умови та складники КОНС для розвитку громадянської компетентності вчителя, була визнана доцільною. Важливим у ході експериментальної перевірки було визначення ставлення вчителів, методистів та керівників ЗНЗ до проблеми формування їхньої громадянської компетентності в умовах КОНС та отримання кількісних даних. На кінець експерименту було отримано дані, що свідчать про позитивну динаміку зростання рівня розвиненості громадянської компетентності вчителів (табл. 1).

Таблиця 1

	цілком погоджуюсь				погоджуюсь частково				важко сказати				не погоджуюсь			
	КГ, 122	КГ	ЕГ, 129	ЕГ	КГ	КГ	ЕГ	ЕГ	КГ	КГ	ЕГ	ЕГ	КГ	КГ	ЕГ	ЕГ
	ПЕ	КЕ	ПЕ	КЕ	ПЕ	КЕ	ПЕ	КЕ	ПЕ	КЕ	ПЕ	КЕ	ПЕ	КЕ	ПЕ	КЕ
БЛОК I	448	518	491	804	328	356	374	263	212	156	208	82	110	68	88	12
БЛОК II	167	207	186	373	162	196	185	272	212	184	202	102	191	145	201	27
БЛОК III	181	216	235	321	209	236	219	306	246	230	251	193	218	172	198	83
заг.кільк.	796	941	912	1498	699	788	778	841	670	340	661	377	519	385	487	122
Середнє у відсотках	29,66 %	35,06 %	32,14 %	52,78 %	26,04 %	29,36 %	27,41 %	29,63 %	24,96 %	12,67 %	23,29 %	13,28 %	19,34 %	14,34 %	17,16 %	4,30 %

Зведені дані на початок і кінець формуального експерименту (абсолютні і відносні значення за всіма блоками)

Проведений педагогічний експеримент підтвердив гіпотезу: підвищення рівня розвиненості громадянської компетентності вчителів в умовах КОНС може бути досягнуто через створення організаційно-педагогічних умов та педагогічно доцільне та науково-обґрунтоване застосування змісту, форм та засобів комп'ютерно орієнтованого навчального середовища в системі ППО та при одночасному здійсненні громадянської освіти у навчально-виховному процесі у ЗНЗ.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Створення та впровадження моделі КОНС розвитку громадянської компетентності вчителя та реалізація її елементів позитивно впливає на рівень розвиненості громадянської компетентності вчителів та змінює ставлення вчителів до використання ІКТ у професійній діяльності, розширює можливості учасників навчально-виховного процесу та підвищує рівень розвиненості ІКТ-компетентності. Важливими напрямками досліджень та наукової підтримки розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності вчителів в умовах КОНС, що пов'язані з впливом використання засобів ІКТ навчально-виховному процесі, є створення цифрового середовища закладу, його теоретико-методологічне підґрунтя, світовий досвід щодо використання засобів КОНС; загальні підходи та створення умов для використання засобів КОНС вчителями. Перспективи подальших досліджень можуть бути спрямовані на пошук ефективних форм застосування ІКТ для впровадження громадянської освіти, цифрової громадянської освіти, а також на проведення порівняльно-педагогічних досліджень кращого європейського досвіду використання цифрових засобів та форм навчання суспільствознавчим дисциплінам з подальшим наданням рекомендацій вітчизняним фахівцям.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Биков В. Ю., ін. Відкриті web-орієнтовані системи моніторингу впровадження результатів науково-педагогічних досліджень // Теорія і практика управління соціальними системами. – 2014, - Вип. (1), - С. 3–25.
2. Вербицька П. Основні підходи до організації громадянського виховання в країнах Європи / П. Вербицька // Наукові записки. Сер. Педагогічні та історичні науки. – 2008. – вип.. LXXIII (73) – С. 53-63.
3. Гершунский Б. Прогнозирование содержания обучения в техникумах: Учебно-методическое пособие. / Б. Гершунский – Москва: Высшая школа – 1980. – 144 с.
4. Кабінет Міністрів України. Розпорядження від 3 жовтня 2018 р. № 710-р. Київ. Про схвалення Концепції розвитку громадянської освіти в Україні. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-%D1%80?lang=ru>. (Дата звернення: 12.11.2019).
5. Старша школа зарубіжжя: організація та зміст освіти / О. Локшина, Г. Єгоров та ін. – Ін-т педагогіки АПН України. Київ: СПД Богданова А.М., 2006. – 232 с.
6. Нова українська школа: концепція. – URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>. (Дата звернення: 11.11.2019).

7. Овчарук О. В. Міжнародні стратегії запровадження освіти для демократичного громадянства у країнах Ради Європи / О.В. Овчарук // Порівняльна професійна педагогіка. №1 (5), 2013 – К. Хмельницький: ХНУ, 2013 – 364 с.

8. Пометун О. Практичне право: Навч. посіб.: 8 кл. / О. Пометун, Т. Ремех та І. Гейко за ред. О. Пометун. – 2-ге вид., доповн. і переробл. – Київ: Вид-во А.С.К., 2003. – 207 с.

9. Рамка компетентностей для культури демократії, 2018. Рада Європи. – URL: https://www.schools-for-democracy.org/images/documents/86/RF-CDC-vol-1_ua.pdf. (Дата звернення: 11.11.2019).

10. Сидоренко Е. Методы математической обработки в психологи / Е Сидоренко. – СПб.: ООО «Речь», 2001. – 350 с.

11. Хартія Ради Європи з освіти для демократичного громадянства й освіти з прав людини Рекомендація CM/Rec (2010) 7, ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи 11 травня 2010 р., та пояснювальний меморандум / Видавництво Ради Європи: F-67075 Strasbourg Cedex – 2010. – 38 с. – URL: <https://rm.coe.int/16806b9361> (дата звернення: 12.11.2019).

12. C. Bîrzéa. «All-European Study on Education for Democratic Citizenship Policies», Council of Europe Publishing, 2004. – URL: <https://rm.coe.int/16802f7040> (дата звернення: 11.11.2019).

13. C. Naval, M. Print and R.Veldhuis. Education for democratic citizenship in the new Europe: context and reform. // European Journal of Education – 2002. – vol. 37 – №. 2 – pp. 107-128.

14. Citizenship education at school in Europe, 2017. EURYDICE. – URL: <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/6b50c5b0-d651-11e7-a506-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF/source-56573425>. (дата звернення: 11.11.2019).

15. Council of Europe // Digital Citizenship and Digital Citizenship Education. – URL: <https://www.coe.int/en/web/digital-citizenship-education/digital-citizenship-and-digital-citizenship-education>. (дата звернення: 11.11.2019).

16. DigComp 2.0: The Digital Competence Framework for Citizens, 2016. – URL: <https://econpapers.repec.org/paper/iptiptwpa/jrc101254.htm>. (дата звернення: 11.11.2019).

17. K. Dürr, V. Spajic-Vrkas and J. Ferreira Martins. «Strategies for Learning Democratic Citizenship, 2000». – URL: <https://www.storiairreer.it/sites/default/files/norme/2000%2007%2019%20Duerr.pdf>. (дата звернення: 11.11.2019).

18. UNESCO ICT Competency Framework for Teachers. Paris, UNESCO, 2011. – URL: <http://unesdoc.unesco.org/images/0021/002134/213475e.pdf>. (дата звернення: 12.11.2019).

REFERENCES

1. Bykov, V.Ju., in. (2014) *Vidkryti web-orijentovani systemy monitoryngu vprovadzennja rezul'tativ naukovopedagoghichnykh doslidzhenj*. [Open web-oriented systems for monitoring the implementation of scientific and pedagogical research results].
2. Verbycjka, P. (2008) *Osnovni pidkhody do orghanizaciji ghromadjansjkogho vykhovannja v krajynakh Jevropy*. [Basic approaches to the organization of civic education in the countries of Europe].
3. Ghershunskij, B. (1980) *Proghnozyrovanye soderzhanyja obuchenyja v tekhnikumakh: Uchebno-metodycheskoe posobyje*. [Predicting the content of training in

technical schools: A manual]. Moscow

4. Kabinet Ministriv Ukrainy. (2008) *Pro shkvalennja Konceptiji rozvytku ghromadjanskoji osvity v Ukraini*. [On approval of the Concept of Civic Education Development in Ukraine]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-%D1%80?lang=en>. (accessed: 12/11/2019).

5. Lokshyna, O., Jeghorov, Gh. ta in. (2006) *Starsha shkola zarubizhzhja: orghanizacija ta zmist osvity*. [Foreign high school: organization and content of education]. Kyiv.

6. *Nova ukrajinsjka shkola: koncepcija*. [New Ukrainian School: Concept]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainisk-a-shkola-compressed.pdf>. (Accessed: 11/11/2019).

7. Ovcharuk, O.V. (2013) *Mizhnarodni strategiji zaprovadzhennja osvity dlja demokratychnogo ghromadjanstva u krajinakh Rady Jevropy*. [International strategies for implementing education for democratic citizenship in Council of Europe countries]. Khmelnytsky

8. Pometun O., Remekh, T. ta Ghejko, I. (2003) *Praktychne pravo: Navch. posib.: 8 kl.*[Practical Law: Educ. guide: 8 cl.]. Kyiv.

9. *Ramka kompetentnostej dlja kuljturny demokratiji, 2018. Rada Jevropy*. [Framework for competence for a culture of democracy, 2018. Council of Europe]. URL: https://www.schools-for-democracy.org/images/documents/86/RF-CDC-vol-1_ua.pdf. (accessed: 11/11/2019)

10. Sydorenko E. (2001) *Metody matematycheskoj obrabotky v psykholohy*. [Methods of mathematical processing in psychologists]. St. Petersburg.

11. *Khartiya Rady Yevropy z osvity dlja demokratychnoho hromadyanstva y osvity z prav lyudyny*. (2010) [Council of Europe Charter for Education for Democratic Citizenship and Human Rights Education]

12. Birz'ea, C. (2004) *All-European Study on Education for Democratic Citizenship Policies*, Council of Europe Publishing. URL:<https://rm.coe.int/16802f7040> (accessed 11/11/2019).

13. Naval, C., Print, M. and Veldhuis, R. (2002) *Education for democratic citizenship in the new Europe*

14. *Citizenship education at school in Europe, 2017*. EURYDICE. URL: <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/6b50c5b0-d651-11e7-a506-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF/source-56573425>. (accessed 11/11/2019).

15. Council of Europe. (2019). *Digital Citizenship and Digital Citizenship Education*. URL: <https://www.coe.int/en/web/digital-citizenship-education/digital-citizenship-and-digital-citizenship-education>. (accessed 11/11/2019).

16. DigComp 2.0: The Digital Competence Framework

for Citizens(2016). URL: <https://econpapers.repec.org/paper/iptiptwpa/jrc101254.htm>. (accessed 11/11/2019).

17. Dürr, K., Spajic-Vrkas, V. and Ferreira Martins, J. (2000) *Strategies for Learning Democratic Citizenship*. URL: <https://www.storiairreer.it/sites/default/files/norme/2000%2007%2019%20Duerr.pdf>. (accessed 11/11/2019).

18. UNESCO ICT Competency Framework for Teachers. Paris, UNESCO (2011). URL: <http://unesdoc.unesco.org/images/0021/002134/213475e.pdf>. (accessed on: 12/11/2019)

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

ОВЧАРУК Оксана Василівна – кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, завідувачка відділом компаративістики інформаційно-освітніх інновацій Інституту інформаційних технологій і засобів навчання Національної академії педагогічних наук України.

Наукові інтереси: ІКТ в освіті, порівняльна педагогіка, компетентнісний підхід в освіті, громадянська освіта.

ГРИЦЕНЧУК Олена Олександрівна – науковий співробітник відділу компаративістики інформаційно-освітніх інновацій Інституту інформаційних технологій і засобів навчання Національної академії педагогічних наук України.

Наукові інтереси: ІКТ в освіті, порівняльна педагогіка, компетентнісний підхід в освіті, громадянська освіта.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

OVCHARUK Oksana Vasyilivna – candidate of pedagogical sciences, senior scholar, Head of the Department of comparative studies for information and innovations in education, Institute of Information Technologies and learning Tools of the National academy of Pedagogical Sciences of Ukraine

Circle of research interests: ICT in education, comparative education studies, competency-based approach in education, citizenship education.

HRYTSENCHUK Olena Oleksandrivna – scholar, of the Department of comparative studies for information and innovations in education, Institute of Information Technologies and learning Tools of the National academy of Pedagogical Sciences of Ukraine.

Circle of research interests: ICT in education, comparative education studies, competency-based approach in education, citizenship education.

Стаття надійшла до редакції 21.11.2019 р.

УДК 371.32+395.52+420

DOI: 10.36550/2415-7988-2019-1-183-134-139

ОГРЕНІЧ Марія Анатоліївна –

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов Одеської національної академії харчових технологій
ORCID:<https://orcid.org/0000-0001-9706-9159>
e-mail: ogrenich08@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОГО ЕТИКЕТУ АНГЛОМОВНОГО ДІЛОВОГО СПІЛКУВАННЯ СТУДЕНТІВ НЕМОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. На сучасному етапі розвитку суспільства, входження України до світової та

європейської спільноти особливої актуальності набувають міжнародні культурні та ділові стосунки українців з представниками інших країн.